

A LEGELTETÉS JELENTŐSÉGE A GÉNTARTALÉKOK FENNTARTÁSÁBAN

Bodó Imre

A géntartalékok

Géntartaléknak, géntezervnek nevezzük azokat a háziállat populációkat, amelyek a jelenlegi gazdasági helyzetben nem tarthatók gazdaságosan, hanem azokat a történeli múlt értékei miatt és a távolabbi jövő ismeretlen érdekei végett tartjuk.

Ezek többnyire a régi háziállatfajták közül kerülnek ki, ezért átmentésüknek lényeges eleme a természetszerű tartás és benne a legelő is.

Tulajdonképpen minden háziállatfajban találhatunk ilyen fajtaikat, populációkat a galambtól a szarvasmárháig, ezért a legelők iránti igény is nagyon sokféle.

A legelő általános szerepe

A legelő és legeltetés, mint az egészség fenntartását szolgáló terület, akkor is nagy jelentőségű, ha nem vesszük figyelembe a tápanyagellátásban játszott szerepét. A levegő és a mozgás hatása az egészségre döntően fontos, hiszen a régi fajta többnyire arról nevezetesek, hogy a helyi körülményekhez jól alkalmazkodnak és az időjárásnak és a betegségeknek ellenállnak.

Különösen előtérbe kerül a legelő mai, piacgazdaságot építő társadalmunkban a költségek figyelembevételével. Közgazdasági szükségszerűség, hogy a betakarítás nélküli takarmányozás olcsóbb legyen, mint ha különböző munkaműveletek költségei terhelik a megtermelt takarmányt. Még nagyobb ennek a súlya, ha a "biotermelés" lehetőségeit figyelembe vesszük. Ez azt jelenti, hogy minden kémiai anyag nélkül folyik a termelés. A fogyasztó azt várja, hogy egészséges, káros anyagoktól mentes táplálékhoz jut, a legelő emellett még gyógyfüveket, tehát az egészséget támogató anyagokat is jelent. Ez olyan téma, amit érdemes volna még a különböző területekre, tájegységekre nézve részletesebben is kidolgozni. (VINCZEFFY 1993).

Felvetődnek a legelőhasználathoz kapcsolódva bizonyos szakmai kérdések is. Így a téli legelőhasználat kérdése. Az őshonos állatok ellenállóképessége lehetővé teszi, hogy télen is istálló nélkül tartsuk őket. Ez megoldható az állattartó telepen jól almazott "pihenő domb" használatával, de megoldható téli "legelő kertben" vagy nagykiterjedésű legelőn is. A kérdés, hogy mennyi kárt tesz az állomány az adott terület fűállományában és miképpen biztosítunk hozzá állatgondozót, illetve pásztort. A költséggazdálkodás szempontjából az a kívánatos, hogy az állatok minél hosszabb ideig legyenek a legelőn és minél nagyobb legelőterület álljon rendelkezésre éppen a gyepállományban szükségszerűen keletkező kár mérséklése végett. Mindezt nagymértékben befolyásolja a

talaj minősége is, hiszen egészen másképpen kell annak gondolkoznia, aki homokos terület birtokosa, mint annak, akinek szikes legelője van.

A hazánkban tenyésztett hagyományos és géntartalékként megőrzött fajok, illetve fajták a következő speciális igényt támasztják a legelővel szemben.

Magyar szürke szarvasmarha

Ez a fajta kifejezetten legelőre született. Valamikor télen-nyáron kizárólag legelőn tartották. Lehetőleg napjainkban sem adnak kiegészítő takarmányt a legelő mellé, némi téli takarmányról azonban ma már gondoskodunk az állatok számára (BODÓ et al. 1996).

Döntően fontos azonban a lehető leghosszabb legeltetési időszak. Jó esetben 120-130 téli takarmányozási nappal számolunk csupán. A téli takarmányt is a legelőn kell megtermelni, tehát a legelő szakaszolása nagyon fontos feladat. Ez esetünkben elsősorban a pásztorok színvonalas munkáját kívánja, hiszen az állomány nagy része nemzeti parkok területén szabadon legel. Természetesen a fajta terjedésével a szakaszos, villanypásztorral, vagy fix kerítéssel beosztott legelők is számításba jönnek. Vannak olyan tehének, amelyek hosszú szarvuk szigetelő hatását kihasználva nem tisztelik a villanypásztorot. Ezen a szarvak közé kifeszített dróttal, vagy láncsal tudnak segíteni a gulyások.

Különleges téma a kukoricaszár legeltetése. Ez az állatok télire való felkészítése szempontjából rendkívül jó megoldás, ráadásul esetenkénti kíméli a taposástól késő ősszel a legelőt. Meg kell azonban oldani az itatást és nehézséget jelent a "bio" minősítés szempontjából, ha a kukoricát vegyszerrel (műtrágya, gyomirtó) termelték.

A bionősítés egyébként a téli takarmányellátásban is szigorú követelményeket támaszt. Ezek miatt nem lehet a legelőn, illetve az ősgyepen vegyszer nélkül termesztett szénát, mint egyik fő takarmányforrást elhanyagolni.

Racka juh

A racka ugyancsak mindig legelő állat volt, ezért a magyar szürke szarvasmarhához hasonlóan rendkívül szoros kapcsolat fűzi ezt a fajtát az extenzív legeltetéshez.

A fajta adottságából, élénk mozgásából következik az, hogy nem minden juhász hajlandó a rackát legeltetni.

A téli takarmányellátás és a legeltetési időszak hossza tekintetében a magyar szürkééhez hasonló a helyzet itt is. Az épület nélküli tartás azonban a téli elletés mellett nem alkalmazható a rackánál, noha teljesen vadként való tartására is történt már kísérlet.

Cigája

A cigájának két alaptípusát különböztetjük meg.

- Az egyik a hegyi változat, amely a Kárpátok vonulatában mindenfelé elterjedt, sőt alföldi formája is van, amelyet hazánkban őshonosként tenyésztenek és a bánáti, bácskai változatát csókai cigájának nevezzük.

- A másik cigája ennél nagyobb testű és jobb tejelő.

Ennek megfelelően a két alfajta legelővel szemben támasztott igénye is eltérő. Nyilvánvaló, hogy a jelentős tejmenyiséget termelő juhok dúsabb legelőt igényelnek és ezt különösen nehezíti még az a tény, hogy a fejés miatt a legeltetési idő rövidül. Mindemellett a Vajdaságban nem szokás a legelőt abrakkal kiegészíteni. Szokás viszont a tarlólegelők igénybevétele. Megjegyzendő, hogy hazánkban a cigáját tartjuk alföldön is, hegyvidéken is.

A cikta

A cikta kifejezetten kisüzemi juh volt. Egészen eltérő legeltetési-tartási rendszert igényelt, amely ma már nem létezik. Ehelyett jelenleg nagy nyájban legel ez az állomány is, tehát a legeltetési feltételei hasonlóak az előző kettőéhez.

A mangalica

A sertés legeltetése kiment a divatból. (SZABÓ 1993). Régen a választott malacok süldőztetése volt szokás. Ennek az egészséges felnevelésnek nagy szerepe volt abban, hogy nagyobb testű, edzeti, ép lábú állatokat lehetett akár 200 kg fölé is hizlalni. A fajta hagyományos értékeinek fenntartása végett a süldőztetés felújítása megfontolandó, még akkor is, ha a nehéz zsírsertés nem piaci cikk napjainkban.

A sertés legelője természetesen más, mint a kérődzőké. Szó lehet tarlóról, különböző mocsaras, vizes rétekről stb. Számolni kell azzal, hogy a sertés túr is.

A másik fontos "legelő", amely a sertés, a mangalica tartásában, hizlalásában számításba jön, a makkoltatás.

A makk hatására - állítólag - a testzsírok, illetve szalonna lágyabb lesz, mivel a telítetlen zsírsavak aránya növekszik. Ezt a táplálkozásban tudósai közül sokan egészségesebbnek tartják a megszokott zsírsavösszetételnél.

Természetesen a legeltetés szakszerű megoldása az iparban megszokott normális munkaidőn túl is dolgozó pásztorokat tételez fel. VOISIN (1968) szerint ugyan a télén csak 8 óra hosszat legel, a nyári gyakorlat szerint azonban ez reggel 4 és este 8 óra közötti időt jelent jelentős pihenővel. A forró nyári délből nem hajlandó legelni az állat. Ehhez alkalmazkodni csak a régi típusú pásztor tud, ezt a modern munkaidő követelményeivel egyeztetni nem lehet. Márpedig az ilyen "kiinháló" kanász (gulyás, juhász) ma már ritkaságszámba megy. Kár. Az egykori igazi pásztorokat leváltották a "terelgető emberek" (VINCZEFFY 1996).

Lehet azt mondani, hogy a hagyományos körülmények között a legelőn hónapokig kint élő pásztor élete nem felel meg a mai élet követelményeinek és értelmes embertől nem is várhatjuk, hogy így éljen. Nagy általánosságban ez igaz is. Nem fogadható el azonban az, hogy a rendszeres televízió nézés magasabb rendű életet jelent, mint a természetben élő,

és állatainak minden rezdülését lökéletesen ismerő pásztor élete. Lehet, hogy ez utóbbihoz vagy nagyon csekély, vagy nagyon nagy intelligenciára van szükség.

A lovak és a legelő

Nem igényel részletes tárgyalást a csikók, illetve heverő méncs legeltetése, hiszen ki lehet mondani, hogy a lótarthoz, a csikóneveléshez a mozgást is lehetővé tevő legelő szükségszerűen hozzátartozik, fajtától függetlenül. (MIHÓK 1993). Nem véletlen, hogy a legújabb takarmányozástani tankönyvünk címlapján is legelő anyagcancákat látunk (SCHMIDT 1995). A nevezetes francia lótakarmányozási szakértő, W.MARTIN-ROSSET (1990) írja, hogy a legelő a ló számára teljes, kiegészítés nélküli takarmányforrás. Ezért csupán felsorolom itt azokat a lófajtákat, amelyeket hagyományos fajtaként tartunk ma Magyarországon: nóniusz, furioso-north star, gidrán, kisbéri félvér, lipicai, slugya arab, muraközi.

A baromfi és a legelő

A baromfiakat általában nem legeltetjük, mióta a vándoroltatás kimént a divatból. A régi, hagyományos fajták esetében számításba jön azonban a kifutós, illetve tanyái baromfitartás. Ebben az esetben nem csak a fű, hanem a különböző rovarféleségek szerepe is nagy lehet, amelyek állatifehérje-forrásként jöhetnek számításba. Elsősorban a hús minősége mutatja a legelő áldásos hatását ebben az esetben.

Külön téma a liba és a legelő összhangjának a kérdése. Kétségtelen, hogy a régi típusú kislétszámú fodros tollú lúd elképzelhető a legelőkön, míg a nagy libafalkák legeltetését nem engednék meg a legelőt kínéló debreceni gazdák a múltban. A libapásztor leánykák szerepéről természetesen ugyancsak lehetne elnélkedni.

Összefoglalva tehát az őshonos állományok, géntartalékok, általánosabban szólva a genetikai diverzitás, sokféleség fenntartásában a legelő nélkülözhetetlen szerepet tölt be.

Irodalom

- BODÓ I. -GERA I.-KOPPÁNY G.: 1996. The Hungarian Grey Cattle. Budapest. Hung. Grey Cattle Breeders Association, 128. (A magyar szürke marha).
- W.MARTIN-ROSSET: 1990. L'alimentation des chevaux. Paris. INRA; 232. (Lótakarmányozás)
- MIHÓK S.: 1993. A ló legeltetése. Legeltetési Állattartás. Debrecen; 205-210.
- SCHMIDT J.: 1995. Gazdasági állataink takarmányozása. Budapest; 335.o.
- SZABÓ P.: 1993. A sertés legeltetése. Legeltetési Állattartás. Debrecen; 239-246.o.
- VINCZEFFY I.: 1993. Legelőgazdálkodásunk változásai. Legeltetési Állattartás. Debrecen; 5-22.o.
- VINCZEFFY I.: 1996. Gyepgazdálkodásunk jellemzése. Gyepgazdálkodási Szakülés a Magyar Tudományos Akadémián. Debrecen; 7-24.o.
- VOISIN A.: 1968. A legelő termőképessége. Mg. Kiadó. Budapest; 239.o.

Szerző: Prof.Dr. Bodó Imre

Állatorvostudományi Egyetem, Budapest, István út 2.